

Ключевые слова: автоматическая обработка текста, алгоритм, транслитерация, фонетическая транскрипция.

V. Miasnikova, Student,
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE AUTOMATIC PHONETIC TRANSCRIPTION AND TRANSLITERATION OF THE UKRAINIAN TEXT

The article is devoted to a complex review of the program of the automatic phonetic transcription and transliteration of the Ukrainian text «TranSScripT». Particular attention is paid to the principles of the program, which provides automatic phonetic transcription, transliteration and inverted transliteration of the text. The uniqueness of the research, its theoretical and practical value are emphasized.

Keywords: algorithm, automatic text processing, phonetic transcription, transliteration.

УДК 811.581'367.628

Нестеренко О. О., викл.,
Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ СИНОНІМІЧНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВИГУКІВ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

У цій статті розкрито проблему синонімічних зв'язків вигуків сучасної китайської мови. Розглянуто питання синонімічної диференціації, особливостей побудови синонімічних рядів вигуківих одиниць, а також моделі формування синонімічних пар.

Ключові слова: вигук, сучасна китайська мова, синонімія, синонімічна модель.

Одиниці мовлення не існують ізольовано, а поєднуються відношеннями спорідненості та протиставлення, лексико-семантичними зв'язками, зокрема синонімічними, що утворюють цілісний комплекс.

Існує два підходи до визначення синонімів: власне семантичний та операційно-семантичний. Згідно з першим синоніми визначаються як слова, що мають одне й те саме лексичне значення, але відрізняються відтінками (В. Гумбольдт [8], О. О. Потєбня [8], А. О. Брагіна [3]). Прихильники другої концепції пропонують вважати синонімами лише такі слова, відмінності між якими можуть нейтралізуватися (нейтралізація семантичних відмінностей синонімів) (Ю. Д. Апресян [1], Д. Н. Шмельов [13]). Ряд цінних зауважень щодо синонімічних характеристик вигуків викладають О. О. Шахматов [12], В.В. Виноградов [4], А. І. Германович [5], хоча спеціально це питання не вивчалось.

У статті робиться спроба осмислити синонімію як певний специфічний вид відношень між знаками мовної системи, що входить до більш загального роду відношень – функціональної еквівалентності.

Потреба у розкритті особливостей семантичної кореляції, зокрема синонімічних відношень, вигуків сучасної китайської мови підкреслює **актуальність** цієї статті.

Як відомо, визначальною характеристикою вигуків є їх здатність виражати емоції та почуття, не називаючи їх, а вибір вигукової одиниці обумовлюється інтенцією мовця. Добір синонімів в цьому випадку у сучасній китайській мові обумовлено самою природою цього класу слів та їх суттєвими частиномовними ознаками.

Мета цього дослідження – з'ясувати типи синонімічних зв'язків вигуків сучасної китайської мови, що обумовлює **завдання** статті, які полягають у визначенні особливостей синонімічної диференціації вигуків, виокремленні характерних ознак для опису семантичних відмінностей між вигуками-синонімами, окресленні особливостей побудови синонімічного ряду вигуків, наведенні моделей формування синонімічних пар.

У словнику лінгвістичних термінів О. О. Селіванової синоніми означаються як “розбіжні за значенням і написанням лексеми одного частиномовного статусу або одиниці переважно одного мовного рівня (морфемі, граматичні форми, синтаксичні конструкції, фразеологізми) із близькими чи тотожними значеннями” [10; 540]. Таким чином, синонімами слід вважати слова, які а) належать до однієї частини мови і б) настільки близькі за значенням, що адекватне використання у мовленні потребує точних знань про їхні семантичні особливості.

В. Н. Циганова, спираючись на відмінності в семантиці і стилістичному забарвленні, виділяє три найбільш загальні групи синонімів: 1) семантичні, 2) стилістичні, 3) семантико-стилістичні.

Семантичні синоніми – це стилістично нейтральні слова, що відрізняються один від одного відтінками основного, загального для кожного з них значення. Основне призначення семантичних синонімів у мові – служити засобом точного виразу думки в кожному окремому випадку мовного вживання.

Стилістичні синоніми – це слова, тотожні за своїм значенням і різні за стилістичним забарвленням. Те або інше слово ми визначаємо як стилістичний синонім при зіставленні з відповідним стилістично нейтральним словом, тому в кожній парі стилістичних синонімів або у ряді неодмінно буде слово стилістично нейтральне.

Семантико-стилістичні синоніми – це слова та їх еквіваленти, що позначають одне і те саме явище об'єктивної дійсності і розрізняються не тільки стилістичним забарвленням, але й відтінками загального для кожного з них значення [11; 67-80].

Розглянувши цю класифікацію в контексті вигуків сучасної китайської мови, ми зробили висновок, оскільки стилістично вигуки є притаманними розмовному стилю, що вигукам притаманна семантична та семантико-стилістична синонімія, і про якусь виключно стилістичну диференціацію тут не може йти мови.

Слід зазначити, що, попри розбіжності у тлумаченні явища синонімії, дослідники підкреслюють необхідність чіткого розрізнення плану мови та плану мовлення. Оскільки слово як одиниця мови вказує не лише на об'єкт, а й на мовця, реципієнта, а подекуди і на контекст, то проблему синонімії слід розглядати як з точки зору

семантики (план мови), так і з огляду на прагматичні характеристики знаку (план мовлення) [1; 56]. При визначенні суті синонімії в системі вигуків сучасної китайської мови слід орієнтуватися як на явище паралельності вживання різних китайських (емоційних) одиниць на позначення одного й того самого змісту, так і на застосування комплексу критеріїв трьох основних аспектів семіотики: семантики, синтактики та прагматики.

Як і в інших мовах, у китайській синоніми можуть бути *абсолютними* (等义词) та *відносними* (近义词) [19; 3-10].

Абсолютні синоніми повністю співпадають за значенням, їм притаманна функціонально-стилістична ідентичність. Вони не вирізняються за значенням слова, способом використання та приналежністю до стилю, лише відмінні за частотою вживання. Серед вигуків сучасної китайської мови є абсолютними синонімами, наприклад, такі:

哎呀 [āiyā] та 啊呀 [āyā] – вигуки, що виражають реакцію на певну негативну подію. Абсолютна синонімія виникла внаслідок поширення діалектичної форми 啊呀 [āyā].

哈 [hā] та 啊 [ā] – вигуки, що виражають радість внаслідок початку або завершення певної ситуації.

Відносні синоніми – це слова, значення яких співпадають лише частково. Для цих лексичних одиниць характерним є частковий збіг словникових дефініцій, тобто не усі елементи денотативного значення однієї лексичної одиниці збігаються з елементами денотативного значення іншої одиниці. Оскільки вигуки характеризуються не за денотативним значенням, а за експресивністю, нам варто говорити про частковий збіг їх емоційного навантаження.

Під час аналізу вигуків сучасної китайської мови очевидним стає те, що більш притаманним для них є явище відносної синонімії, оскільки вигуки зазвичай передають емоції з певними відтінками й ступенем інтенсивності. Наприклад:

Вигуки 哟 [yào] та 哎哟 [āiyào] виражають здивування, суміжне з проявом невдоволення (значення “可不得了” – “не може бути”), однак вигук 哎哟 [āiyào] має більшу виражену конотацію здивування (на межі з розчаруванням) [20; 370].

Вигуки 嗯 [ńg] та 欸 [èi] виражають згоду, однак вигук 欸 [èi] є реакцією на наказ.

У контексті вигуків сучасної китайської мови можна виділити особливий клас синонімів, існування якого обумовлене характером ієрогліфічної писемності й своєрідністю нормативної сполучуваності ініціалей та фіналей. Цей специфічний клас синонімів можна віднести до *омонімічної синонімії*, яка характеризується збігом у звучанні та значенні вигуків одиниць, але відмінністю у ієрогліфічному записі. Наприклад:

喔 [ō] та 噢 [ō] – вигуки, які виражають емоцію, що реципієнт зрозумів певну інформацію (значення “明白了” – “зрозумів”).

唉 [ài], 嗟 [ài] – вигуки, які виражають покаяння.

Подані вище пари вигуків не відрізняються за звучанням та семантичним навантаженням, однак на письмі позначаються різними ієрогліфами.

Традиційно, сукупність одиниць мови, співвідносних між собою при позначенні тих самих явищ, предметів, ознак, дій, називається *синонімічним рядом*. Під час

аналізу синонімічного ряду прийнято виділяти головне, стрижневе слово, яке зазвичай є найбільш ємким у словослову сенсі [7; 130]. Однак, серед вигуків китайської мови неможливо виділити основне слово синонімічного ряду, оскільки немає вигуку, який би передавав головне значення емоції. Тому, синонімічні ряди, які формують вигуки об'єднуються за їх семантичним значенням у групі, без виділення домінанти. Варто також згадати, що вигуки, здебільшого, притаманні розмовному мовленню, а отже – доцільно розташовувати їх у синонімічних рядах з огляду наростання від нейтрального до найвищого ступеня емоційного забарвлення. Наприклад: 哟 [yāo], 呦 [yōu], 啊哈 [āhā], 啊呀 [āyā], 哎呀 [āiyā], 喂呀 [wèiyā], 啊唷 [āyō], 喂哟 [wèiyāo], 噫嘘 [yīxūxī]. Ці вигуки передають відчуття болю мовцем, однак мають різний ступінь емоційної забарвленості. Так, у поданому синонімічному ряду найбільш «стриманими» вигуками пережитого болю є 哟 [yāo] та 呦 [yōu]. Далі подано по наростаючій вигуки з більшими виражальними властивостями аж до найбільш емоційно забарвлених – 喂哟 [wèiyāo] та 噫嘘 [yīxūxī].

Вигуки, які виражають запит: 嗯 [ng], 吁 [xū], 喂 [mǔ], 咳 [hāi], 嘿 [hēi], 喂 [wèi]. У цьому синонімічному ряду вигуки 嘿 [hēi] та 喂 [wèi] мають найсильніший ступінь емоційного навантаження.

Вигуки, які виражають невдоволення: 吓 [hè], 嗽 [hm], 阿 [ǎ], 啊呀 [āyā], 阿嘎 [ǎgǎ], 哎 [āi], 哎呀 [āiyā], 嘻 [hài], 嘍 [huōyu].

Слід зазначити, що синонімічний ряд є синхронним явищем, характерним одному часовому періоду, та потенційно безмежним. Абсолютні синоніми (точні синоніми) семантично не відрізняються, тому синонімічний ряд не має внутрішньої структури [3; 65-70].

Пари та ряди слів часто трактуються як синоніми, що відрізняються один від одного відтінками значень. Існує два діаметрально протилежних погляди на термін «відтінок значення». На думку одних вчених, це поняття антинаукове (Ю. Д. Апресян [1], С. Г. Бережан [2]), а на думку інших, «відтінок значення» – провідна особливість та характеристика синонімів (А. О. Брагіна [3]). На наш погляд, проблема забарвлення переходить з проблеми кількісної оцінки синонімів у проблему якісної характеристики одиниць синонімічного ряду. Синонімічний ряд дозволяє передати градацію у вираженні думки, почуттів, у характеристиці сутностей та явищ. Синоніми поєднують близькість значень, але у їх функціонуванні провідну роль відіграють диференційовані відтінки значень.

Враховуючи особливості системи вигуків сучасної китайської мови, характерними ознаками для опису семантичних відмінностей між вигуками-синонімами є:

- *ступінь інтенсивності*. Наприклад: вигуки 噫 [yī], 哎哟 [āiyō], 呜呼 [wūhū], 呜呜 [wūwū], 呜噎 [wūyē], 呜呼 [wūhū]. Ці вигуки виражають почуття пережитого горя, однак відрізняють за ступенем інтенсивності, глибини емоції. Так, вигук 噫 [yī] може вказувати на те, що з мовцем трапилася якась негативна ситуація, однак вона не є надзвичайно важливою, а вигук 呜呼 [wūhū] передає стан глибоких переживань.

- *характер* (причини виникнення емоції). Наприклад: вигуки 啊哈 [āhā], 啊唷 [āyō], 哎呀 [āiyā] та вигуки 嘿 [hēi], 喂 [hē], 嘍 [huō], 喂唷 [wèiyō], 喂嘍 [wèihuō]. Всі вони

передають здивування, однак перша група слів виражає здивування внаслідок певних негативних подій, а друга група – внаслідок позитивних ситуацій.

мотивація. Наприклад: вигуки 啊 [à], 唉 [āi], 噉 [áo], 欸 [èi], 嗯哪 [ǎngna], 嘻嘻 [yīxī] виражають згоду, однак вигуки 啊 [à], 嗯哪 [ǎngna], 嘻嘻 [yīxī] виражають згоду мовця з позицією співрозмовника, його пропозицією, а вигуки 唉 [āi], 噉 [áo], 欸 [èi] зазвичай використовуються у відповідь до певного наказу або ж вказівки особи, яка є старшою або має вищий професійний статус.

Вигуки 啊 [á], 嗯 [ǎng], 噢 [ǎo], 喂 [wèi] виражають запит, однак саме вигук 喂 [wèi] використовується під час телефонної розмови, вигуки 嗯 [ǎng], 噢 [ǎo] вказують на те, що мовець чекає на відповідь. Вигук 啊 [á] може вказувати на перепитування або бажання почути інформацію ще раз.

відношення. Наприклад: вигуки 哎哟 [āiyō] та 阿 [ē] виражають кепкування, однак вигук 哎哟 [āiyō] має більш специфічне значення, яке вказує на те, що мовець іронізує над співрозмовником.

Слід підкреслити і той факт, що, зазвичай не слова, а окремі значення можуть мати синонімічні зв'язки один з одним. Таким чином у синонімічні ряди об'єднуються як синоніми не слова, а окремі ЛСВ¹ слів, кожний з яких відповідає одному певному значенню слова.

С. Г. Бережан поділяє синоніми на: 1) повні синоніми (лексичне значення двох слів повністю співпадає) та 2) часткові синоніми. Останні, у свою чергу, поділяються на а) значення слова в цілому співпадає з одним семантичним варіантом (ЛСВ) багатозначного слова, б) одне значення багатозначного слова співпадає з одним значенням багатозначного слова [3; 81-82].

Згідно з цією класифікацією доцільно виділити *моделі синонімів*, які утворюють вигуки:

I. Два вигуки (E_1, E_2) моносемічні (E_1 має значення s^1 , E_2 має значення s^2) і їх значення співпадають ($E_1 = E_2$, тобто $s^1 = s^2$). Наприклад:

吓 [hè] – вигук, що виражає невдоволення.

嘻 [hài] – вигук, що виражає невдоволення (зі забарвленням жалю).

Ці вигуки є однозначними й утворюють пару відносних синонімів.

II. Два вигуки (E_1, E_2) полісемічні (ЛСВ вигуку E_1 складають множину $\{s_1^1, s_2^1, s_3^1 \dots s_n^1\}$, а ЛСВ вигуку E_2 – множину $\{s_1^2, s_2^2, s_3^2 \dots s_n^2\}$ і всі ці ЛСВ співпадають ($E_1 = E_2$ або $s_1^1, s_2^1, s_3^1 \dots s_n^1 = s_1^2, s_2^2, s_3^2 \dots s_n^2$). Наприклад:

Вигуки 喂 [wèi] та 嗯 [ǎng] мають по два значення:

а) оклик (звернення),

б) ініціювання відповіді або реакції співрозмовника.

Обидва ЛСВ вигуків співпадають і утворюють синонімічні пари.

III. Один вигук (E_1) моносемічний, а другий (E_2) – полісемічний ($s^2 = s_1^2, s_2^2, s_3^2 \dots s_n^2$). Значення моносемічного вигуку співпадає лише з одним із ЛСВ другого ($E_1 = E_2$ в значенні s_n^2 або $s^1 = s_n^2$). Наприклад:

吁 [xū] – вигук, що виражає здивування (із забарвленням жалю).

¹ ЛСВ – лексико-семантичний варіант

嘖[zé] – вигук, що 1) виражає захват,

2) виражає здивування (із забарвленням жалю).

Моносемічний вигук 吁[xū] утворює синонімічну пару з одним з ЛСВ вигуку 嘖[zé].

IV. Два вигуки (E_1, E_2) полісемічні і один ЛСВ першого співпадає з одним ЛСВ другого. Отже E_1 в значенні $s_n^1 = E_2$ в значенні s_n^2 при нетотожності всіх решти ЛСВ.

Наприклад:

Слово 嘍 [huō], [huò] має значення:

1. о, ого-го (виражає здивування),

2. ох, ах (вигук, що виражає невдоволення мовця).

Слово 噫 [yì] має значення:

1. ох, ах (виражає невдоволення),

2. ой (передає почуття болі),

3. дієсл. зітхати, стогнати.

Два слова 嘍 [huō], [huò] та 噫 [yì] є полісемічними і лише по одному ЛСВ кожного з них утворюють синонімічну пару.

V. Два вигуки (E_1, E_2) полісемічні і декілька ЛСВ першого співпадають з декілька ЛСВ другого. Отже, E_1 в значенні $s_1^1 \dots s_n^1 = E_2$ в значенні $s_1^2 \dots s_n^2$ при нетотожності решти ЛСВ. Наприклад:

Слово 嘿 [hēi] має значення:

1. гей (оклик, вигук радості),

2. ну-у, ну ось (виражає вдовolenня),

3. ах, ой (вигук здивування, співчуття).

Слово 嗨 [hāi] має значення:

1. о, так, еге-гей (вигук радості, часто зустрічається в піснях),

2. ой (виражає почуття тривоги, боязні),

3. о, ой, ах (вигук здивування, співчуття).

Очевидним є те, що два ЛСВ вигуку 嘿 [hēi] співпадає з двома ЛСВ вигуку 嗨 [hāi], а решта ЛСВ не споріднені.

Отже, вигуки сучасної китайської мови характеризуються синонімічними зв'язками у межах цієї частиномовної системи. Для цих лексичних одиниць притаманна семантична та семантико-стилістична синонімія, а також поділ на абсолютні та відносні синоніми. Для вигуків китайської мови властиве особливе явище – синонімічна синонімія (збіг у звучанні та значенні двох одиниць, але відмінність у графічному зображенні). Для побудови синонімічного ряду цих одиниць характерна відсутність основного слова та градація від найменш емоційно забарвленого вигуку до вигуку з найсильнішим ступенем прояву емоції. Виділено ознаки для опису семантичних відмінностей між вигуками-синонімами: ступінь, характер, мотивація, відношення. З точки зору синонімічності ЛСВ вигуківих одиниць виділено п'ять моделей формування синонімічних пар.

Перспективу дослідження вбачаємо у дослідженні інших системних відношень, у які вступають вигуки китайської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М.: Наука, 1974. – 367 с.
2. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / С. Г. Бережан. – Кишинеу, 1973. – 372 с.
3. Брагина А. А. Синонимы в литературном языке / А. А. Брагина. – М.: Наука, 1986. – 126 с.
4. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – М.: Учпедгиз, 1947. – 784 с.
5. Германович А. И. Междометия русского языка. / А. И. Германович. – К.: Нова книга, 1966. – 170 с.
6. Гнатюк А. В. Дослідження синонімічного ряду на позначення сумніву [Електронний ресурс] / А. В. Гнатюк // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна . – 2009. – Вип. 11. – С. 177-182. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2009_11_31.pdf.
7. Горелов В. И. Лексикология китайского языка / В. И. Горелов. – М.: «Просвещение», 1984. – 212 с.
8. Гумбольдт В. Избранные труды по общему языкознанию / В. Гумбольдт. – М.: Наука, 1984. – 397 с.
9. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. – М.: Наука, 1958. – 536 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
11. Циганова В. Н. Синонимический ряд (на материале глаголов современного русского языка) / В. Н. Циганова. – М.: Наука, 1966. – 164 с.
12. Шахматов А. А. Из трудов А. А. Шахматова по современному русскому языку / А. А. Шахматов. – Москва: Учпедгиз, 1952. – 217 с.
13. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д. Н. Шмелев. — М. Прогресс, 1973. – 280 с.
14. Cross-Linguistic Semantics / Edited by Cliff Goddard. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008. – 356 p.
15. Kreidler C. W. Introducing English semantics / Charles W. Kreidler. – New York: Routledge, 1998. – 332 p.
16. 陈建民. 常用同义词辨析. – 北京: 商务印书馆出版, 1971. – 351 页.
17. 高清赐. 同义词和反义词. –上海: 商务印书馆出版, 2001. – 155 页.
18. 汉俄词典 Китайско-русский словарь / [авт.-уклад. Ся Чжунь-и]. – М.: «Вече», 2008. – 1250 с.
19. 现代汉语词典. 修订本 / 中国社会科学院语言研究所词典编辑室编. – 北京: 商务印书馆出版, 1996. – 1722 页.
20. 赵元任. 汉语口语语法. –北京: 商务印书馆出版, 1979. – 380 页.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2014 р.

Nesterenko O., Instructor,
Kyiv National Linguistic University

SPECIFIC FEATURES OF SYNONYMOUS DIFFERENTIATION OF INTERJECTIONS IN MODERN CHINESE

This article deals with the problem of synonymic relations between interjections in Modern Chinese. Problems of synonymic differentiation, specific characteristics of synonymous row of interjections and models of synonyms are analyzed.

Key words: *interjection, Modern Chinese, synonymy, synonymous model*

Нестеренко О. О., препод.,
Киевский национальный лингвистический университет

ОСОБЕННОСТИ СИНОНИМИЧЕСКОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ МЕЖДОМЕТИЙ СОВРЕМЕННОГО КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье раскрыты синонимические отношения междометий современного китайского языка. Рассмотрены вопросы синонимической дифференциации, особенности построения синонимических рядов междометий, а также модели формирования синонимических пар.

Ключевые слова: *междометия современного китайского языка, синонимия, синонимическая модель.*

УДК 811.161.2*01 “16”

Олешко Ю. Л., асп.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ ПРОПОВІДІ XVII СТ.

У статті розглядаються комунікативні стратегії і тактики як обрані мовцем шляхи досягнення певної інтенції. Проаналізовано стратегічну організацію староукраїнських проповідницьких текстів XVII ст. на Різдво і Великдень.

Ключові слова: *комунікативні стратегії і тактики, стратегічна організація тексту, староукраїнська мова XVII ст., стародруковані й рукописні казання.*

Вивчення комунікативних стратегій впливу і тактик їхньої реалізації не є новим словом у мовознавчій науці. Поява такого напрямку пов'язана з розвитком лінгвістики тексту, а саме з іменами Т. ван Дейка, В. Кінча, В. Дем'янова, О. Іссерс,